

A konstantinápolyi francia diplomácia és a magyarkérdés a Rákóczi-szabadságharc korában

A spanyol örökösödési háború kitörése, Franciaországnak a magyar felkelés számára nyújtott támogatása, valamint Rákóczi Ferenc egyszerre ambiciózus és vakmerő, ugyanakkor összetett és ravasz diplomáciai tevékenysége kitágította az 1703 és 1711 között zajló magyar szabadságharc nemzetközi dimenzióit, amit a történetírás is gyakran kiemel.¹ Versailles-ban, Szentpéterváron, Bécsben és Varsóban egyaránt nagy izgalomban tartotta az európai uralkodókat a magyarországi helyzet, és az európai udvarok előszeretettel bízták meg ügynökeiket különféle titkos tárgyalások lebonyolításával. Konstantinápoly sem volt kivétel ebből a szempontból. A balkáni oszmán uralom és a szultánok által a korábbi magyarországi felkeléseknek nyújtott segítség miatt a Fényesség Porta az események megkerülhetetlen központi szereplőjévé vált, miközben egy újabb válság robbant ki a kontinensen. Nemcsak Rákóczi közeledett a Portához követei és ágensei segítségével, hanem XIV. Lajos konstantinápolyi nagykövete, Ferriol márki is aktívan közreműködött a fejedelem megsegítésében a Portán. Ferriol egy, a magyarországi ügyekkel foglalkozó, szélesebb körű francia diplomáciai hálózat részeseként tevékenykedett a 18. század első éveiben.² Noha az ő szerepét kevésbé tartja nyilván a történetírás, mint például Charles du Héron vagy Jean-Louis de Bonnac kezdeményezéseit, akik Varsóból szilárdan és lelkesen biztosították Rákóczit Franciaország iránta való elkötelezettségéről.³

Ferriol munkássága kétségtelenül nem volt olyan látványos, mint a francia király által Rákóczihoz rendelt követ, Des Alleurs márki kiterjedt tevékenysége,⁴ azonban Ferriol márki nem kevésbé fontos fogaskereke volt a francia monarchia által létrehozott, a magyar szabadságharcot támogató gépezetnek. 1699-ben egy különlegesen „békés” időszakban nevezték ki konstantinápolyi nagykövetnek: a rijswicki (1697) és a karlócai (1699) békeszerződések után. Kinevezésekor figyelembe vették, hogy jól ismerte az Oszmán Birodalom belső viszonyait, kormányzatát, és a magyar ügyekben is járatos szakértőnek számított.⁵ 1676-tól Thököly Imre

* A szerző az Université Michel de Montaigne Bordeaux-III egyetemi tanára (Domaine universitaire Esplanade des Antilles 33607 PESSAC cedex, Geraud.Poumarede@u-bordeaux-montaigne.fr).

1 Benda, 1982. 433–444.; Slottman, 1997; R. Várkonyi, 1999. 1–12.

2 Bóka, 1985. 87–112.

3 Pillias, 1935. 74–119.

4 Aubert, 2009. 27–37.; Maurin, 2011. 25–32.; Maurin, 2013. 163–182.

5 Poumarède, 2010. 195–233.

mellett szolgált, az első konstantinápolyi küldetésére 1692-ben került sor, amikor Châteauneuf nagykövet mellett fontos szerepet játszott a magyar felkelőkkel való kapcsolattartásban.⁶ A spanyol örökösödési háború 1701-től kezdődő hadműveletei, majd az 1703-ban kirobbanó magyarországi felkelés jó alkalmat nyújtott Ferriol márki számára, hogy tapasztalatait és tudását felhasználva megpróbálja feltámasztani a pfalzi háború alatt jól működött kelet-európai franciabarát szövetségi rendszert. Ferriol először a Portát próbálta meg egy új Habsburg-ellenes fellépésre rábírni, de nem járt sikerrel. Ezután Konstantinápolyból igyekezett diplomáciai és logisztikai segítséggel támogatni Rákóczi Ferenc mozgalmát, de ennek ellenére gyakran igen kritikus szemmel bírálta a fejedelmet és környezetét, valamint a szabadságharc vezetésének módját.

A Porta mozdulatlansága

Ferriol Rákóczi támogatása érdekében folytatott tevékenysége egy szélesebb diplomáciai manőversorozat része volt, amely arra irányult, hogy a Portát megpróbálják egy Habsburg-ellenes katonai fellépésre rábírni. A diplomáciai akciók már a spanyol örökösödési háború elején elkezdődtek és egészen a nagyköveti megbízatásának végéig tartottak. II. Károly spanyol uralkodó testamentuma, amelyben Anjou herceget nevezte meg törvényes örököséül, majd nem sokkal később a király 1700. november 1-jén bekövetkezett halála, illetve az a tény, hogy XIV. Lajos elfogadta az örökösödés módját, jelentősen hozzájárult a fegyveres konfliktus kirobbanásához. A Spanyol Ház örökségét követelő I. Lipót császár rögtön támadásba lendült: egy Savoyai Jenő által vezetett hadsereg már 1700 decemberében átkelt az Alpokon és rázúdult az itáliai területekre, ahol megütközött a francia haderővel. Később, 1701. szeptember 1-jén Anglia, az Egyesült Tartományok és a császár aláírta az úgynevezett „Nagy Szövetséget” (Grande Alliance), majd a következő őszi és téli időszakban zajló háborús készülődés⁷ már előre jelezte a hevesebb konfliktusok kirobbanását. A Bourbonokat fenyegető veszély 1702 tavaszán szükségessé tette a diplomáciai akciót a Portánál. „A jelenlegi időszakban, amikor Európa egy általános háború küszöbén áll – írta az uralkodó Ferriolnak –, a törököknek könnyű lenne helyreállítani a reputációjukat anélkül, hogy kitennék a birodalmukat az előző háborúban elszenvedett balszerencsének.”⁸ Valójában az uralkodó egyáltalán nem azt kívánta „tanácsolni, hogy kezdjék újra a háborút”, hanem egyszerűen azt sugallta, hogy „csapataikkal vonuljanak Magyarországra”, és esetleg használják ki azt, hogy „a császárnak nagyon kevés [csapata] van ebben a királyságban”, mivel „ezek mind Itáliában vannak”.⁹

6 Bérenger, 1973. 1–43. Ferriol Thökölyvel való emigrációs kapcsolatairól újabban: Tóth F., 2020.

7 A spanyol örökösödési háború kialakulásának rövid és hosszú távú folyamatáról lásd: Thomson, 1968; Roosen, 1987.

8 AD, CP, Turquie, vol. 38, fol. 178v. XIV. Lajos Ferriolnak, Versailles, 1702. március 20.

9 Uo. fol.178v–179r.

Májusban az uralkodó ismét visszatért erre a témára: Lipót császár „nagy bajban lenne, ha arra kényszerülne, hogy a törökök hadműveletei miatt vissza kellene küldenie Magyarországra az onnan kivont csapatait, mivel ezt a királyságot teljesen biztonságosnak gondolta”.¹⁰ A küszöbönálló háború felcsillantotta annak reményét, hogy a törökök beavatkoznak, ami a császári hadak egy részét Kelet-Európában tartotta volna, és így a nyugati hadszíntéren küzdő francia és spanyol csapatoknak kisebb Habsburg-erővel kellett volna szembenéznük. A körülmények viszont egyáltalán nem kedveztek az ilyen diplomáciai terveknek: a törökök a több mint tizenöt éven át tartó háborúban kimerültek, a karlócai békében vállalt kötelezettségeik és az ingatag oszmán belpolitikai helyzet miatt a szultán és a nagyvezírek egyre kevésbé tekintettek az európai csataterék felé.

XIV. Lajos viszont megmakacsolta magát, főleg miután a Bourbonok kilátásai egyre rosszabbá váltak. 1703 májusában kihangsúlyozta, hogy „még soha ilyen kedvező helyzet nem adódott a törökök magyarországi támadására”, miközben „az Itáliába küldött csapatok miatt e királyság alaposan kiürült”.¹¹ II. Musztafa 1703. augusztus 22-i lemondásával¹² és testvérének, III. Ahmednek trónra lépésével újabb remények bontakoztak ki: „Ha az új szultán – írta a francia király – meg akarja jelölni kormányzatának kezdetét, és az általa választott vezír dicsőséget akar szerezni magának, és ezzel a hatalmát meg akarja szilárdítani az Oszmán Birodalomban, akkor erre soha jobb alkalmat nem találna, mint hogy Magyarországra vonuljon, mivel ott biztosan nem találkozna ellenállással.”¹³ Tovább folytatva a gondolatmenetét, az uralkodó hozzáfűzte még azt is, hogy egy ilyen hadjárat jó lehetőséget biztosítana arra is, hogy a janicsárok krónikus lázongásait – amelyek időről időre felforgatják Konstantinápolyban a rendet – megszüntesse.¹⁴ III. Ahmed „érdeke” az volna, hogy „lekösse birodalma haderejét”, és „keresve sem találna kedvezőbb lehetőséget arra, hogy ezt dicsőséggel elvégezze”, mint hogy támadást indít I. Lipót császár ellen.¹⁵ XIV. Lajos Ferriolt bízta meg, hogy ezeket a jó érveket felsorakoztatva és szükség esetén „jól irányzott pénzüsszegek osztogatásával (...) hozzájáruljon a tárgyalások sikeréhez”.¹⁶

Az eredmények viszont csak igen nehezen mutatkoztak. Az oszmán kormányzat csúcsán lezajlott átalakulások jelentős mértékben lelassították a tárgyalásokat.¹⁷ „Minden portai változás eltávolít minket az ügyeink megoldásától – vélte a

10 Uo. fol. 203v. XIV. Lajos Ferriolnak, Versailles, 1702. május 15.

11 Uo. fol. 307r–v, XIV. Lajos Ferriolnak, Versailles, 1703. május 4.

12 Mantran, 1989. 272.

13 AD, CP, Turquie, vol. 40, fol. 49r. XIV. Lajos Ferriolnak, Fontainebleau, 1703. október 16.

14 II. Musztafa szultán az 1703-as janicsárlázadás nyomására mondott le. A lázadás utóhatását érezni lehetett III. Ahmed uralkodásának első hónapjaiban is, egészen addig, amíg ki nem végezték a felkelés vezetőjét 1703 októberében. Ferriol a levelezésében igen pontos összefoglalót nyújt ezekről a mozgalmas eseményekről. Vö. AD, CP, Turquie, vol. 40, fol. 52r–62v, 89r–94r, 102r–106r. Ferriol XIV. Lajosnak, Konstantinápoly, 1703. július 23., augusztus 16. és 28. Az oszmán fővárosban időnként kirobbanó lázadásokról lásd: Veinstein–Vatin, 2003.

15 AD, CP, Turquie, vol. 40, fol. 166v. XIV. Lajos Ferriolnak, Versailles, 1704. január 14.

16 Uo. fol. 168v. Ferriol engedélyt kapott tízezer tallér elköltésére.

17 III. Ahmed uralkodásának első két évében három nagyvezír is követte egymást, lásd: Mantran, 1989. 272.

nagykövet, majd így folytatta: –Újra kell kezdenem a tárgyalásokat, és végig kell csinálnom a számtalan ceremóniát, amelyek nem hagynak vesztegetni való időt.¹⁸ A legnagyobb probléma, hogy az oszmánok következetesen elleneztek a háború kirobbantását. Jóllehet „a miniszterek meghallgatnak mindent, amit mondok nekik”, de „pozitív válasz nélkül hagyják”, olyannyira, hogy „semmi olyan változást nem látunk ebben a birodalomban, amely arra engedne következtetni, hogy a szultán új háborút szeretne indítani és jóvátenni a múlt veszteségeit”.¹⁹ Még a legviszafogottabb javaslatokat – mint például hogy küldjenek csapatokat a magyar határra a császár nyugtalanítása céljából – sem fogadták meg az oszmán miniszterek.²⁰ A nagyvezír Morali Dámád Hasszán pasa végül 1704-ben azzal mentegetőzött, hogy „a törvény szerint a szultánnak nem volt szabad egy olyan uralkodót megválasztani, akivel szerződést kötött”.²¹

A miniszterek közben változtak, viszont a béke melletti elkötelezettség továbbra is megmaradt. Amikor 1707 novemberében Csorlulu Ali pasa vette át a hatalmat, Ferriol jelezte, hogy „nem szabad a törökök részéről a háború kiújulására számítani, legalábbis amíg a mostani kormányzat marad”.²² A nagykövet tett még egy utolsó erőfeszítést a sikertelen 1708-as hadjárat után, amely során decemberben Franciaország elveszítette a stratégiai fontosságú Lille városát: egy hosszú memorandumot nyújtott be a nagyvezírnek.²³ Ebben emlékeztetett arra, hogy „a francia és az oszmán birodalom közös érdeke megkívánja a tökéletes előrelátó okosságot, mivel bármilyen rossz dolog történne az egyikkel, annak a másik is kárát látja”, majd kiemelte, hogy „ez az értelmes előrelátás feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a német császár hatalma növekedésének gátat szabjanak, aki mindkét nemzet ellensége”.²⁴ A flandriai hadjárat kudarcairól szólva Ferriol figyelmeztetett arra is: „ha Franciaországot elnyomják, akkor már késő lesz felébredni”, majd az emlékirat végén szinte könyörgött Franciaország érdekében egy „diverzióért”, hogy „a bajt elkerüljék, és az egyensúlyi állapot megbomoljon”.²⁵ Abban az esetben, ha a szultán továbbra is kitarzana a támogatás elutasítása mellett, azt javasolta, hogy az oszmán uralkodó ajánlja fel közvetítői szerepét, és küldjön „egy méltóságos embert a német császárhoz azzal az üzenettel, hogy a háború már tíz éve tart, ideje volna ennek véget vetni”.²⁶ Ez jó lehetőség volna III. Ahmed számára, hogy egy ilyen „nagy-lelkű cselekedet révén és e birodalom érdekeinek megfelelően a béke döntőbírája” lehessen, és ezzel XIV. Lajos „barátságát örök időkre” elnyerje, aki megtalálja majd a módját, hogy megadja „minden helyzetben igaz hálájának bizonyosságát”.²⁷

18 AD, CP, Turquie, vol. 40, fol. 172v–173r. Ferriol XIV. Lajosnak, Konstantinápoly, 1703. december 3.

19 Uo. fol. 195r. Ferriol XIV. Lajosnak, Konstantinápoly, 1704. január 12.

20 Uo. fol. 247v–248r, Ferriol XIV. Lajosnak, Konstantinápoly, 1704. március 28.

21 Uo. fol. 289r. Ferriol XIV. Lajosnak, Konstantinápoly, 1704. július 16.

22 AD, CP, Turquie, vol. 44, fol. 119r. Ferriol Torcynak, Konstantinápoly, 1707. november 4.

23 AD, CP, Turquie, vol. 48, fol. 55r. Ferriol XIV. Lajosnak, Konstantinápoly, 1709. május 14. (A kapudan pasa nyújtotta át a memorandumot a nagyvezírnek, aki azt előterjesztette a szultánnak.)

24 AD, CP, Turquie, vol. 47, fol. 10r. Memorandum a nagyvezír számára, 1709. április 29.

25 Uo. fol. 10v–11r.

26 Uo. fol. 11r.

27 Uo. fol. 11v–12r.

Ez a nyitás egyfelől jól mutatja azt a szándékot, amellyel az Oszmán Birodalmat mindenáron bele kívánták vonni a spanyol örökösödési háborúba,²⁸ másfelől pedig azt is, hogy a francia király mennyire belefáradt a háborús kudarcokba, amelyek arra készítették, hogy Torcyt és Rouillét megbízza a szövetségesekkel való tárgyalások megkezdésére.²⁹ Mindenesetre Feriol ezen utolsó próbálkozásai – a korábbiakhoz hasonlóan – ismét kudarcot vallottak. A francia diplomácia nyomása ellenére a Porta szilárdan kitartott amellett, hogy nem küld csapatokat a Habsburgok ellen. Ezzel egy időben a makacs próbálkozások az oszmánok segítségnyújtásáért jól mutatják, hogy a keleti átkaroló szövetségi politika mennyire időszerű maradt még a 18. századi francia diplomácia számára is. Főképpen az ehhez a diplomáciai elvhez való ragaszkodással magyarázhatjuk, hogy XIV. Lajos végül II. Rákóczi Ferencnek nyújtott segítséget.

A magyar szabadságharc támogatása

Köpeczi Béla nagy ívű munkái,³⁰ kiegészítve a Tóth Ferenc által válogatott és kiadott forrásgyűjteménnyel,³¹ lehetővé teszik azon események és tárgyalások folyamatának rekonstrukcióját, amelyek révén a francia király diplomáciai, pénzügyi és katonai segítséget nyújtott a magyaroknak a szabadságharc során, tudatosítva annak korlátait is, vagyis hogy a francia segítségnyújtás nem vezet formális szövetségi szerződéshez. A viszonylagos elszigeteltség, amelybe a Bourbonok 1703-ban kerültek Portugália és Savoya francia szövetségből való kilépését követően és a Porta Feriol márki ösztökélésének ellenére mutatott mozdulatlansága miatt, hozzájárultak ahhoz, hogy XIV. Lajos kedvezően fogadta a Rákóczi kezdeményezéseit.³² A fejedelemnek francia katonatisztek és pénzsegélyeket küldtek.³³ A francia sereg és a felkelők csapatainak osztrák területen való egyesülését is tervezték, de a bajor választófejedelem és Marsin marsall höchstädti – más néven blenheimi –, 1704. augusztus 13-i veresége lehetetlenné tette ezt a haditervet.

Feriol márki állomáshelyére való megérkezése után folyamatosan gyűjtötte az információkat a magyarországi helyzetről. Szoros kapcsolatban állt Thököly Imrével, aki először Konstantinápolyban, majd később a kis-ázsiai Nikomédiában (ma Izmit) élt. A felkelés és Rákóczi elfogatásának hírei 1701 nyarán érkeztek hozzá, de ekkor még lehetetlennek ítélte meg a felkelést: „Azt gondolom, hogy a magyarországi összeesküvés, amelyből a németek annyi felhajtást csinálnak, teljesen

28 AD, CP, Turquie, vol. 48, fol. 55r–v. Feriol XIV. Lajosnak, Konstantinápoly, 1709. május 14. A nagykövet fokozatosan, egyfajta fogaskerékhatás eredményeképpen szerette volna az oszmánokat egy, a császár elleni fellépésre rábírni: „Bizonyosan hiábavaló lett volna javasolni az újabb háború indítását. Fokozatosan és szinte észrevétlenül kellett rábírni a törököket, hogy kinyilvánítsák az akaratukat. Azt pedig jól tudjuk, hogy milyen következményei vannak egy közvetítés elutasításának.”

29 Rule, 1970. 97–115.; Bély, 1983. 429–456.

30 Köpeczi, 1971.

31 Tóth F. 2012.

32 Rocher, 2011. 63–74.

33 Tóth F. 2010a. 143–153.

képtelenség”, írta szeptember 3-i, XIV. Lajosnak szóló levelében. Nem hitte el – fűzte hozzá –, hogy „a magyarok a németekkel szembeni ellenszenvük ellenére fel mernének lázadni bármiféle segítség reménye nélkül”.³⁴ 1702 júniusában Ferriol kapcsolatba lépett egy, a szökése után Lengyelországban bujdosó emisszáriussal, akit Rákóczi indított útnak. A fejedelem azt próbálta megtudni, hogy a Porta hajlandó lenne-e „menedéket és méltóságához illő megélhetést”³⁵ nyújtani számára. Ugyanakkor a küldött azt is közölte a nagykövettel, hogy Rákóczi a király szolgálataiba is hajlandó volna állni. Ferriol a hírt továbbította az udvarhoz, és mindehhez igen hízelgő képet is festett a magyar vezérről: „Úgy lehetne mondani, hogy a születése és gazdagsága alapján egész Magyarország leghatalmasabb személyisége, igen jó termetű, a Zrínyiek bátorsága lakik benne, akiktől anyja révén származik, minden nyelven kiválóan beszél, és mivel csak huszonöt éves, igen hosszú szolgálatra lenne képes.”³⁶

Az 1703 tavaszán kirobbanó magyarországi szabadságharc³⁷ és Franciaország aktív fellépése a magyar felkelők támogatása mellett megváltoztatták Ferriol tevékenységét, aki a magyarországi ügyek megfigyelőjéből az események közvetlen résztvevőjévé vált. A nagykövet ismét megpróbálta ráirányítani a Porta érdeklődését a Rákóczi-szabadságharcra, és ettől kezdve elsősorban a fejedelem személyét igyekezett előtérbe helyezni, amikor az oszmán kormányzatot a Habsburg Monarchia elleni fellépésre biztatta. Erre XIV. Lajos király is felhívta a figyelmét: 1703. augusztus 6-i levelében az uralkodó beszámolt a nagykövetnek a felkelés első sikereiről, sajnálva, hogy Rákóczi nem tudott igazán jelentős eredményeket elérni, mivel nem rendelkezett elegendő haderővel. Ugyanakkor – hangsúlyozta a király – az oszmánok segítségével biztosan jelentős sikereket érhetne el.³⁸ A szultán minisztereivel tárgyaló Ferriol szerint „a törökök soha nem tudnák jobban helyrehozni a korábban elszenvedett veszteségeiket és birodalmuk dicsőségét visszaállítani”, mint a jelen körülményekből adódó lehetőségek jó kihasználásával. Hogy minél jobban meggyőzze őket, Rákóczi érdemeit igyekezett aláhúzni, aki szerinte „minden olyan szellemi és vitézi erénnyel rendelkezik, amelyek egy fiatal fejedelemtől elvárhatóak”, és akinek „Erdélyre vonatkozó jogos trónigénye igen megalapozottnak tűnik”. Bár kissé burkoltan, de a francia nagykövet országa Rákóczi iránti elkötelezettségét is kifejezte a tárgyalófelei számára: „Nem szabad abban kételkedni – jelentette ki –, hogy [a fejedelem] Magyarországra egy nagyhatalom támogatásával vonult be, amely nem fogja őt cserbenhagyni.”³⁹

Hamarosan létrejött a hivatalos levelezés Ferriol, valamint Rákóczi és francia környezete között is. Szükség esetén Ferriol a nagykövetség néhány tagját is elküldte a hadakozó fejedelemhez egy-két különleges megbízással.⁴⁰ A márkí így a

34 AD, CP, Turquie, vol. 38, fol. 117r. Ferriol XIV. Lajosnak, Péra, 1701. szeptember 3.

35 Uo. fol. 231r. Ferriol XIV. Lajosnak, Péra, 1702. június 8.

36 Uo. fol. 244r. Ferriol XIV. Lajosnak, Péra, 1702. július 10.

37 Gebei, 2009.

38 AD, CP, Turquie, vol. 40, fol. 31v–32r. XIV. Lajos Ferriolnak, Marly, 1703. augusztus 6.

39 AD, CP, Turquie, vol. 39, fol. 158v–159r. Memorandum Ferriolnak, 1703. szeptember 12.

40 Köpeczi, 1971. 88–89.

magyarországi szabadságharcra befolyással rendelkező francia diplomácia egyik fontos konstantinápolyi mozgatórúgójává vált. 1704 nyarán a nagyvezírnél igyekezett közbenjárni, hogy az elfogadja hivatalos képviselőként a fejedelem által küldött követeket: „Megkérdeztem a vezírt, hogy Rákóczi fejedelem küldhet-e a Portára követeket. Erre úgy válaszolt, hogy a Fényességes Porta mindenki számára nyitott. De vajon kedvezően fogadják-e őket? – folytattam. Ki kételkedne ebben? – válaszolta a vezír.”⁴¹ Ezt követően érkezett meg Konstantinápolyba Horváth Ferenc, akit hamarosan követett Pápai János. A két követ közösen kért katonai segítséget az oszmán uralkodótól, akinek átadták Rákóczi ajánlatát is, amely szerint a fejedelem a szultán védelme alá kívánta helyezni Erdélyt és Magyarországot, és cserébe évente fizetendő adót is felajánlott.⁴² Ferriol a magyar követeket beajánlotta az oszmán minisztereknek és segítette portai tevékenységüket. A tárgyalások elhúzódtak a Portán, mivel az oszmán kormányzat nem kívánt semmilyen olyan akcióban részt venni, amely sértette volna a karlócai békeszerződést, és ezáltal a császárral való *casus belli*hez vezetett volna. Mindeközben a francia nagykövet közvetlenül is kapcsolatba lépett a magyar határ mellett székelő belgrádi és temesvári pasákkal, hogy kedvezően viszonyuljanak a magyar felkelőkhöz, és segítsék a számukra küldendő személyek, hadianyagok és pénzüsszegek akadálytalan mozgását.⁴³

Ferriol tényleges szerepet játszott a francia király által Rákóczi seregének felállításához szükséges segélyek Magyarországra való juttatásában. Mivel a kontinensen még javában dúlt a spanyol örökösödési háború, a francia segélyek számára két járható útvonal maradt. Az első Gdańktól Lengyelországon keresztül vezetett Magyarországra, a másik Konstantinápolyból indult. Ez utóbbi tűnt a biztonságosabbnak, és végül a felkelőknek szánt összegek nagy része a konstantinápolyi francia nagykövetség közvetítésével jutott el Rákóczihoz. 1707 nyarán például Ferriol 350 ezer livres értékű összeget nyújtott át Rákóczi követeinek.⁴⁴ A francia segélypénzek egy részét helyben költötték el Rákóczi hadseregének ruházatára és felszerelésére, a maradékot pedig nagy elővigyázatossággal küldték tovább a fejedelemnek.⁴⁵ Az oszmán főváros és Magyarország közötti kommunikációs útvonalak fenntartása elengedhetetlenül fontos volt a kuruc hadjáratok folytatásához, így Ferriol logisztikai támogatásának kiemelkedő jelentősége volt. Ezzel a francia nagykövet maga is tisztában volt. Amikor 1707 vége felé arról írt, hogy a magyarországi ügyek „rosszul mennek”, szerénytelenség nélkül jegyezte meg: „A segítségem nélkül már régen összeomlottak volna.”⁴⁶

41 AD, CP, Turquie, vol. 40, fol. 289r. Ferriol XIV. Lajosnak, Péra, 1704. július 16.

42 Papp, 2004. 73–87.

43 AD, CP, Turquie, vol. 40, fol. 305v. Ferriol XIV. Lajosnak, Péra, 1704. július 22. Lásd még: *Correspondance du marquis de Ferriol*, 1870. 220. Ferriol Blondel de Jouvancourt-nak, Sissonne, 1707. november 8. A határvidéki pasák szerepéről lásd: Tóth H., 2019. 459–479.

44 *Correspondance du marquis de Ferriol*, 1870. 183. Ferriol a testvérének, 1707. június 28.

45 Uo. 172. Ferriol a testvérének, 1707. június 11.

46 Uo. 253. Ferriol Blondel de Jouvancourt-nak, 1707. december 21.

A keserűség nyomai

A francia nagykövet – mivel úgy vélte, hogy értékes segítséget nyújtott Rákóczi fejedelemnek és a magyar szabadságharcnak Konstantinápolyból – gyakran panaszkodott a kurucok hálátlansága miatt. Mivel ő már Thököly Imre felkelése idején is központi szerepet játszott a magyarországi–francia kapcsolatokban, a mostani viszonyok között nehezen viselte el alárendelt helyzetét, és hogy az eseményektől távol volt. Rendszeresen fájalta, hogy nem kapott elegendő információt sem Rákóczi fejedelemtől, sem pedig a mellé rendelt Des Alleurs márki rendkívüli francia követ-től, és nem ismervén a magyarországi helyzetet, nem tudott megfelelő hatékonysággal tevékenykedni.⁴⁷ Rákóczi követeivel, Horváth Ferencsel és Pápai Jánossal való viszonya is jelentősen megromlott az idő folyamán. Ferriol – nem teljesen ok nélkül – azzal gyanúsította őket, hogy eltitkolták uruk terveinek egy részét, és távol szerették volna őt tartani bizonyos tárgyalásaiktól.⁴⁸ Felrótta nekik azt is, hogy titokban gyanús kapcsolatokat ápoltak a konstantinápolyi angol követséggel is.⁴⁹ 1708 májusában a francia nagykövet nyíltan kifejezte, hogy „nagyon elégedetlen Rákóczi fejedelem portai követeinek viselkedésével”, és úgy ítélte meg, hogy „a törökök is hasonlóan gondolják, és hamarosan vissza fogják küldeni őket”. Az oszmán miniszterek valóban úgy látták, hogy a magyar követek „jelenléte túl nagy port vert fel”, és – Ferriol szerint – ettől fogva szerették volna „a magyarországi ügyeket titkosabban kezelni”.⁵⁰

Ferriol különösen nehezen viselte el, hogy állandóan pénzt kértek tőle, és a francia udvar által a magyaroknak nyújtott segélyek miatt eladósodott (a pénzváltásból többletköltségek terhelték, mivel Rákóczi ügynökei mindig a legdrágább pénzfajtákban kérték tőle a támogatást). 1707 júliusában így vallott e gondjairól: „a magyarországi ügyek okozták nekem a legtöbb bánatot a veszteségeim miatt”,⁵¹ miközben „vért kellett izzadnia”, hogy kielégítse a fejedelem váltóit.⁵² Miután már nem volt hajlandó „még jobban eladósodni” Rákóczi váltói miatt, 1707-ben kijelentette, hogy nem fogadja el őket,⁵³ és inkább hagyja, hogy tiltakozzanak a magyarok, hacsak az udvar nem utalja át az összeget és az azzal járó harmincszázalékos pénzváltási díjat, amivel fedezni tudja annak költségeit.⁵⁴ Az utalások a következő évben ettől függetlenül folytatódtak a konstantinápolyi francia kereskedők közvetítésével, de ezeket már nem Ferriolnak kellett lebonyolítani.⁵⁵

Az ilyen és ehhez hasonló nehézségekkel küszködő nagykövet gyakran kritizálta Rákóczi magatartását. Ugyanakkor soha nem vonta kétségbe, sőt rendszere-

47 Uo. 224., 253. Ferriol Blondel de Jouvancourt-nak, 1707. november 8. és december 21.

48 Uo. 294. Ferriol Blondel de Jouvancourt-nak, 1708. május 26.

49 Uo. 297. Ferriol a testvéreinek, 1708. május 26. Rákóczi Nagy-Britanniával való kapcsolatairól lásd: Frey, 1982. 455–466.

50 *Correspondance du marquis de Ferriol*, 1870. 294. Ferriol Blondel de Jouvancourt-nak, 1708. május 26.

51 Uo. 197. Ferriol Blondel de Jouvancourt-nak, Péra, 1707. július 25.

52 Uo. 171. Ferriol a testvéreinek, 1707. június 11.

53 Uo. 197. Ferriol Blondel de Jouvancourt-nak, Péra, 1707. július 25.

54 Uo. 254. Ferriol a testvéreinek, 1708. január 18.

55 Uo. 282. Ferriol a testvéreinek, 1708. május 14.

sen kiemelte a fejedelem „kiváló kvalitásait”. Például a trencsényi csata alkalmával kitörő rokonszenvvel nyilatkozott Rákócziáról, amikor 1708 októberében így írt róla: „Rákóczi fejedelem írt egy nagyon megrázó levelet a csatáról (...), amelyet elveszített az alatta összerokadó lova balesete miatt. Igen megviselte ez a balszerencsés eset.”⁵⁶ Mindenesetre Ferriol nem vonakodott attól sem, hogy elítélje a fejedelem általa kockázatosnak ítélt diplomáciai kezdeményezéseit, főleg ha azok a király által meghatározott megbízatásának céljaival ellentétesek voltak.⁵⁷ Szintén elítélte Rákóczinak a Portával szembeni kétértelmű viselkedését. Ferriolt nemcsak az szomorította el, hogy Rákóczi mennyire nem képes az oszmánokat a Habsburgok elleni küzdelem támogatásához megnyerni, hanem még jobban megdöbbsent azon, amikor felismerte, hogy a követei a parancsára azon mesterkedtek, hogy a szultán a cárral szakítva Oroszországgal háborúba keveredjen. „Rákóczi fejedelem rendkívüli módon gyűlöli a törököket és igen megvetően fordul hozzájuk”⁵⁸ – írta az egyik, fivéréhez intézett levelében. Az ilyen viselkedéssel, amely miatt „megrendülhet a Porta iránta való bizalma” és „az ellenségévé válhat”,⁵⁹ Rákóczi csak a „biztos romlás” felé halad.⁶⁰

1707-ben az erdélyi fejedelem az őt a lengyel trónnal kecsegtető orosz cárhoz kezdett közeledni, majd ebből szövetségi szerződés született. Rákóczi külpolitikai irányváltása szintén rosszallást váltott ki a francia nagykövetből.⁶¹ „A túlzott nagyravágyás bajba és pusztulásba sodorhatja a fejedelmet”⁶² – értékelte Ferriol, majd hozzátette, hogy amíg Rákóczi „a cárral való tárgyalással tölti az idejét, a németeket hagyja bevonulni Erdélybe”.⁶³ A nagykövet nem rejtette véka alá haragját és értetlenségét 1707. december 20-i levelében sem: „A fejedelem Magyarországon tartózkodik, de másfelé jár álmodozásaiban. Aggodalom, nagyravágyás, de mindebből semmit sem értünk! Elhagyja a barátait, és gyanús hatalmakat környékez meg. Isten áldja meg!”⁶⁴ Ferriol véleménye megegyezett a versailles-i udvaréval: Nagy Péter Rákóczi segítségével szeretne volna elérni XIV. Lajos közvetítését a Svédországgal való konfliktusa rendezése érdekében. A király ezt elutasította és semmilyen tárgyalásba nem kezdett az orosz uralkodóval.

A nagykövetségéről szóló, 1711-es hosszú jelentésében Ferriol márki visszatért a magyarok „igen hasznos diverziójára”, amely XIV. Lajos uralkodásának háborúi során oly sokat segített a francia nagy hatalmi politikának, ugyanakkor „nagy fájdalommal látta, hogy miként omlott össze az a párt, amelyet oly nagy gonddal hoztak létre, oly sok kiadással támogattak, és amelytől jóval többet reméltek”. Ferriol ebben a zárójelentésében felidézte, hogy „ezek a mozgalmak 1676-ban kezdődtek”. Ekkor még ő „referált ezekről az ügyekről egészen a nijmegeni békéig”.

56 Uo. 320. Ferriol a testvérének, 1708. október 14.

57 Rákóczi diplomáciájáról: Köpeczi, 2002.

58 *Correspondance du marquis de Ferriol*, 1870. 176. Ferriol a testvérének, 1707. június 26.

59 Uo. 178.

60 Uo.

61 Kiss, 1965. 344–360.; Gebei, 2004. 25–41.

62 *Correspondance du marquis de Ferriol*, 1870. 224. Ferriol Blondel de Jouvancourt-nak, 1707. november 8.

63 Uo. 225.

64 Uo. 253. Ferriol a testvérének, 1707. december 20.

A leköszönő nagykövet cinizmustól nem teljesen mentes értékelésében így somáza a magyarokkal való együttműködés tanulságait: „Mindaz, amit a magyarok rosszul csináltak, az ellenük fordult, és mindaz, amit jól csináltak, a mi hasznunkra vált.” Rákóczi katonai kudarc megpecsételte a sorsát, de Ferriol a jelentésében igyekezett mentetgetni a fejedelmet. Rákócziból nem hiányzott „sem a bátorság, sem pedig más hadvezéri és pártvezetői kvalitás sem”, „ha balszerencséjére elbukott is” – hangsúlyozta. „Ez azoknak a hibája volt, akik a személyes érdeküket a közérdek elé helyezték.”⁶⁵

A katonai vereség igazi felelősei azok voltak, akik megpróbálták korszerűsíteni a magyar hadsereget, és arra kényszerítették Rákóczi csapatait, hogy felhagyjanak a kisháborús taktika alkalmazásával, amelynek a sikereit Ferriol maga is tapasztalhatta, amikor Thököly mellett szolgált Magyarországon.⁶⁶ Így magyarázta a katonai kudarc okait: „A kedvükre kellett volna tenni és hagyni, hogy a saját módjuk szerint háborúzzanak, az apáik szokásai szerint, és nem pedig olyan katonai fegyelemre kényszeríteni őket, amelyre ők nem voltak képesek.” Majd ezt követően így foglalta össze ennek tanulságait: „Ettől eltérően cselekedni azt jelentette, hogy nem ismertük elég jól e nemzet géniuszát, sem Rákóczi fejedelem, sem Ófelsége érdekeit.”⁶⁷ Ebben a kritikai megjegyzésben minden bizonnyal ott rejlik Des Alleurs márkitevékenységének bírálata is, akivel Ferriol nem értett egyet, és aki Rákóczi fejedelem mellett a katonai reformok legfőbb tanácsadója volt. 1707-ben Ferriol úgy ítélte meg, hogy a magyar csapatok hadszíntéren elért csekély sikerei miatt valószínűleg soha nem fogják Des Alleurs márkitevékenységét „Franciaország marsalljává”⁶⁸ kinevezni. Arra viszont valószínűleg nem számított, hogy az őt követő konstantinápolyi nagykövetnek fogják kinevezni.

Fordította: Tóth Ferenc

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források lelőhelye

AD = Archives Diplomatiques (La Courneuve)

CP = Correspondance Politique

2. Kiadott források és szakirodalom

Aubert

2009 Aubert, Mathieu: Une nouvelle alliance de revers. La mission du marquis des Alleurs auprès du prince François II Rákóczi. In: *Le rayonnement français en Europe centrale du XVII^e siècle à nos jours*. Dir.: Chaline, Olivier – Dumanowski, Jarosław – Figeac, Michel. Pessac, 2009. 27–37.

65 Bonnac, 1894. 126–127. Ferriol memorandumja követségéről, 1711. augusztus 10.

66 A stratégiai alternatívákról és katonai reformokról lásd: Tóth F., 2010b. 279–292.

67 Bonnac, 1894. 127.

68 *Correspondance du marquis de Ferriol*, 1870. 253. Ferriol Blondel de Jouvancourt-nak, 1707. december 21.

Bély

1983 Bély, Lucien: Les larmes de Monsieur de Torcy. Un essai sur les perspectives de l'histoire diplomatique à propos des conférences de Gertruydenberg (mars-juillet 1710). In: *Histoire, économie & société*, 2. (1983) 3. sz. 429–456.

Benda

1982 Benda, Kálmán: The Rákóczi War of Independence and the European Powers. In: *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Early Modern Hungary*. Eds.: Király, Béla – Bak, János. 1982. 433–444. (War and Society in East Central Europe, 3.)

Bérenger

1973 Bérenger, Jean: Le royaume de France et les „Malcontents de Hongrie”. Contribution à l'étude des relations entre Louis XIV et Imre Thököly. In: *Revue d'histoire diplomatique*, 3. (1973) 1–43.

Bóka

1985 Bóka, Éva: Le marquis Charles de Ferriol ambassadeur de France à Constantinople (1699–1703). In: *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 31. (1985) 1–2. sz. 87–112.

Bonnac

1894 *Mémoire historique sur l'ambassade de France à Constantinople par le marquis de Bonnac*. Publ. par Schefer, Charles. Paris, 1894.

Correspondance du marquis de Ferriol

1870 *Correspondance du marquis de Ferriol, ambassadeur de Louis XIV à Constantinople. avec une introduction par M. Émile Varenbergh*. Anvers, 1870.

Frey

1982 Frey, Linda S. – Frey, Marsha L.: Rákóczi and the Maritime Powers: Uncertain Friendship. In: *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Early Modern Hungary*. Eds.: Király, Béla – Bak, János. 1982. 455–466.

Gebei

2004 Gebei, Sándor: Über die Königskandidatur von Ferenc Rákóczi II. (1707). In: *Studia Caroliensia*, 5. (2004) 3–4. sz. 25–41.

2009 Gebei Sándor: *A Rákóczi-szabadságharc, 1703–1711*. Bp., 2009.

Kiss

1965 Kiss, Gábor: Franz Rákóczi II., Peter der Grosse und der polnische Thron. In: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 13. (1965) 344–360.

Köpeczi

1971 Köpeczi, Béla: *La France et la Hongrie au début du XVIII^e siècle. Étude d'histoire des relations diplomatiques et d'histoire des idées*. Bp., 1971.

2002 Köpeczi Béla: *II. Rákóczi Ferenc külpolitikája*. Bp., 2002.

Mantran

1989 *Histoire de l'Empire ottoman*. Dir.: Mantran, Robert. Paris, 1989.

Maurin

2011 Maurin, Olivier: Le marquis des Alleurs et la diplomatie française en Hongrie au début du XVIII^e siècle. In: *Öt kontinens. Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék tudományos közleményei*, 2011. 25–32.

2013 Maurin, Olivier: La correspondance du marquis des Alleurs et les réseaux de correspondances en Europe centrale, 1700–1715. In: *La correspondance et la construction des identités en Europe centrale, 1648–1848*. Dir.: Cadilhon, François – Figeac, Michel – L. Mao, Caroline. Paris, 2013. 163–182.

Papp

2004 Papp, Sándor: Die osmanische Diplomatie des Rákóczi-Freiheitskampfes (1703–1711). In: *Studii și cercetări de turcologie contemporană. Omagiu Profesorului Mihai Maxim*. Coord.: Felezeu, Călin. Cluj-Napoca, 2004. 73–87.

Pillias

1935 Pillias, Emile: La France et Rákóczi. Origines véritables de l'intervention de Louis XIV. In: *Revue des études hongroises*, 13. (1935) 74–119.

Poumarède

2010 Poumarède, Géraud: La France et le retour à la Porte des négociateurs de Karlowitz (1699). Cérémonial, protection et rivalités internationales dans l'Empire ottoman. In: *La paix de Karlowitz – 26 janvier 1699. Les relations entre l'Europe centrale et l'Empire ottoman*. Dir.: Bérenger, Jean – Tollet, Daniel. Paris, 2010. 195–233.

R. Várkonyi

1999 R. Várkonyi, Ágnes: The European Balance of Power and the Hungarian National Independence. In: *Fabric of Modern Europe. Studies in Social and Diplomatic History. Essays in Honour of Éva Haraszti Taylor on the Occasion of Her 75th Birthday*. Ed.: Pók, Attila. London, 1999. 1–12.

Rocher

2011 Rocher, Yves-Marie: Louis XIV et la guerre d'indépendance hongroise (1701–1711). Un véritable allié? In: *Revue historique des armées*, 263. (2011) 63–74.

Roosen

1987 Roosen, William: The Origins of the War of Spanish Succession. In: *The Origins of War in Early Modern Europe*. Ed.: Black, Jeremy. Edinburgh, 1987. 151–175.

Rule

1970 Rule, John C.: France and the Preliminaries to the Gertruydenberg Conference, September 1709 to March 1710. In: *Studies in Diplomatic History. Essays in Memory of David Bayne Horn*. Eds.: Hatton, Ragnhild M. – Anderson, Matthew S. London, 1970. 97–115.

Slottman

1997 Slottman, William B.: *Ferenc II Rákóczi and the Great Powers*. New York, 1997. (East European monographs, 456.)

Thomson

1968 Thomson, Mark A.: Louis XIV and William III, 1689–97. In: *William III and Louis XIV (1680–1720). Essays by and for Mark A. Thomson*. Eds.: Hatton, Ragnhild – Bromley, J. S. Liverpool, 1968.

Tóth F.

2010a Tóth, Ferenc: Alliances de revers et modernisation militaire. Le rôle des envoyés militaires français en Europe centrale et orientale, XVII^e–XVIII^e siècle. In: *La France face aux crises et aux conflits des périphéries européennes et atlantiques du XVII^e au XX^e siècle*. Dir.: Schnakenbourg, Éric – Dessberg, Frédéric. Rennes, 2010. 143–153.

2010b Tóth, Ferenc: Régularité et irrégularité dans la guerre d'indépendance hongroise au début du XVIII^e siècle. In: *Stratégies irrégulières*. Dir.: Coutau-Bégarie, Hervé. Paris, 2010. 279–292.

2012 *Correspondance diplomatique relative à la guerre d'indépendance du prince François II Rákóczi (1703–1711)*. Éd.: Tóth, Ferenc. Paris, 2012.

2020 Tóth Ferenc: „Techeli grófnál tett látogatásaimról.” Ismeretlen beszámoló Thököly Imre és Zrínyi Ilona törökországi tartózkodásáról. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 133. (2020) (megjelenés alatt).

Tóth H.

2019 Tóth, Hajnalka: Roma çasarıyla şevketlü padişahımızun sulh [u] salahı olub – The two Ali Pashas of Temeşvar on the Habsburg, Hungarian and Ottoman Frontier at the Time of the Rákóczi War of Independence. In: *Şerefe. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday*. Eds.: Fodor, Pál – E. Kovács, Nándor – Péri, Benedek. Bp., 2019. 459–479.

Veinstein–Vatin

2003 Veinstein, Gilles – Vatin, Nicolas: *Le sérail ébranlé. Essai sur les morts, dépositions et avènements des sultans ottomans (XIV^e–XIX^e siècles)*. Paris, 2003.

GÉRAUD POUMARÈDE

FRENCH DIPLOMACY AT THE PORTE AND THE HUNGARIAN QUESTION DURING THE WAR OF INDEPENDENCE OF FRANCIS II RÁKÓCZI

This study is an analysis of the diplomatic activity of the Marquis de Ferriol, French ambassador to Constantinople during the period of the Hungarian War of Independence. Knowing the Hungarians well since his missions to Emeric Thököly, Ferriol tried to engage the Ottoman Porte in an active policy in favour of Rákóczi. These attempts were unsuccessful because of Ottoman inertia, but the way of Constantinople remained a very important link between the Hungarians and the French government which gave them assistance. On the other hand, the Hungarian diversion was very useful for France during the War of the Spanish Succession.

